

De betrokkenheid van jongeren bij de klimaattransitie en het klimaatbeleid in Brussel

Brussel in transitie:

de jeugd in actie

01.

Dankwoord

02.

Introductie

03.

Methodologie

- a. Doel
- b. Bevestigingen
- c. Workshops
- d. Interviews
- e. Uitwisseling met professionals uit de jeugd- en milieusectoren

04.

Bevindingen en aanbevelingen

4.1.

Betrokkenheid bij de klimaattransitie

- a. Perceptie van de klimaatverandering
- b. Bewustwording versterken door jongeren beter te informeren
- c. Bewustwording versterken aan de hand van goede voorbeelden

4.2.

Betrokkenheid bij burgerparticipatie

- a. Perceptie van burgerparticipatie
- b. Participatie aanmoedigen via actie
- c. Deelname aan formele vormen van burgerparticipatie

05.

Conclusie

06.

Annex

07.

Bibliografie

Inhoudstafel

JES Brussels wil graag de Minister van Klimaattransitie, Leefmilieu, Energie, Netheid, Participatieve Democratie, Gezondheid en Sociale Actie van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, Alain Maron, bedanken voor de projectoproep. De betrokkenheid van kinderen en jongeren bij beleidsvormingsprocessen is een kwestie die onze organisatie heel nauw aan het hart ligt. We wensen ook Leefmilieu Brussel te bedanken voor de steun tijdens het project, met in het bijzonder Roxane Keunings. We uiten onze dank ook aan Marine Sonet en Louise Lebichot van Forum des Jeunes voor de samenwerking.

Onze dank gaat verder ook uit naar de leerkrachten en jeugdwerkers die tijd hebben vrijgemaakt zodat we met hun jongeren in gesprek konden gaan. We bedanken nog de professionals uit de jeugd- en milieuorganisaties die naar ons uitwisselingsmoment kwamen en hun ervaringen, inzichten en vragen deelden.

Tenslotte bedanken we alle jongeren die aan de bevestigingen, workshops en interviews deelnamen. Ze hebben hun meningen, vragen en twijfels geuit en een duidelijke boodschap gestuurd om jongeren sterker te betrekken bij het ontwikkelen en uitvoeren van het beleid. Met dit rapport hopen we dat we hun stem luider kunnen laten klinken.

1.

Dankwoord

Tegenwoordig wordt er veel gepraat over de jeugd en hun rol in de klimaattransitie. Veel jongeren reageren met afkeuring en desinteresse als het over klimaat en ecologie gaat. Evengoed als het over beleidsparticipatie gaat, die ze als tijdsverlies beschouwen omdat er toch niet naar hen geluisterd wordt.

Toch zegt de overheersende meerderheid van de jongeren dat ze graag meer betrokken wil worden bij beleidsvorming. Hebben jongeren echt minder interesse in de politiek? Hoe kan hun interesse in de klimaatkwestie aangewakkerd worden? Hoe kunnen we hun gevoel van moedeloosheid wegwerken en hun legitimiteitsgevoel versterken?

In dit rapport verkennen we de betrokkenheid van jongeren bij de klimaattransitie en bij het klimaatbeleid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en formuleren we aanbevelingen om deze te versterken.

De aanbevelingen zijn gebaseerd op bevragingen, uitwisselingen en interviews die JES Brussels met Nederlandstalige jonge Brusselaars uitgevoerd heeft. Het Forum des Jeunes, het adviesorgaan voor de Franstalige jongeren in België, heeft simultaan de Franstalige jongeren in Brussels bevraagd en een eigen rapport gepubliceerd. Hoewel de hoofdboodschappen van de twee organisaties overeenkomen vormen beide rapporten een aanvulling qua aanbevelingen.

A. Doel

In 2023 heeft de Minister van Klimaattransitie, Leefmilieu, Energie, Netheid, Participatieve Democratie, Gezondheid en Sociale Actie van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, Alain Maron, JES Brussels en Forum des Jeunes het mandaat gegeven om een dubbele vraag te beantwoorden:

- Hoe kan de overheid jongeren ondersteunen om actief deel te nemen aan de klimaattransitie in hun buurt?
- Hoe kan de overheid jongeren beter betrekken in het klimaatbeleid van hun regio?

JES Brussels richtte zich specifiek op de betrokkenheid van Nederlandstalige jonge Brusselaars tussen 15 en 30 jaar oud. Daarenboven hebben we extra focus gelegd op jongeren in een maatschappelijk kwetsbare positie: een doelgroep waar we vaak mee werken omdat ze door verschillende factoren meestal minder worden betrokken in de klimaattransitie en bij beleidsparticipatieprocessen.

Het doel van dit project was dubbel: enerzijds een klankbord zijn voor de meningen en ideeën van deze jongeren, anderzijds de overheid handvatten bezorgen via de vertaling naar concrete aanbevelingen. Rekening houdend met onze doelgroep kozen we voor laagdrempelige methoden: een vindplaatsgerichte bevraging, workshops en interviews.

2. Introductie

3. Methodologie

B. Bevestigingen

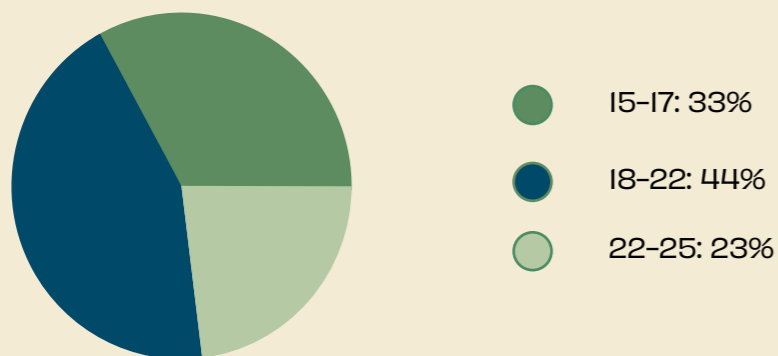
Om de perceptie van Nederlandstalige jonge Brusselaars omtrent klimaatparticipatie na te gaan lanceerden we in de zomer 2023 een bevestiging. Om een zo breed mogelijke groep jongeren te bereiken werd deze op twee manieren uitgevoerd: online enerzijds, en offline en outreachend via een papieren versie waarbij JES-vrijwilligers andere jongeren benaderden op straat, speelpleinen en andere locaties.

In totaal namen **218 jongeren** deel aan de bevestiging.

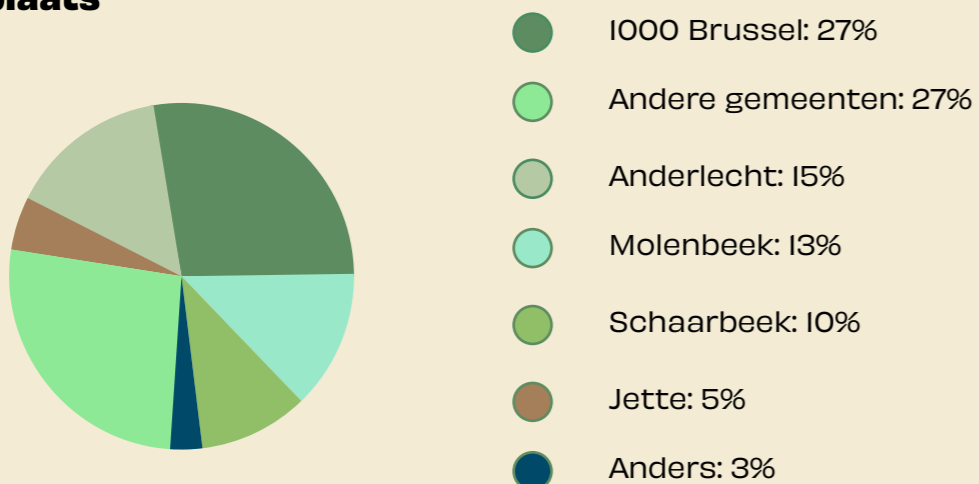
De resultaten van deze zomerbevestiging dienden als basis om de perceptie en meningen van de jongeren tijdens workshops dieper te verkennen, ook omtrent hun betrokkenheid bij het klimaatbeleid via burgerparticipatie.

BEVRAGING ZOMER 2023: PROFIEL VAN DE JONGEREN

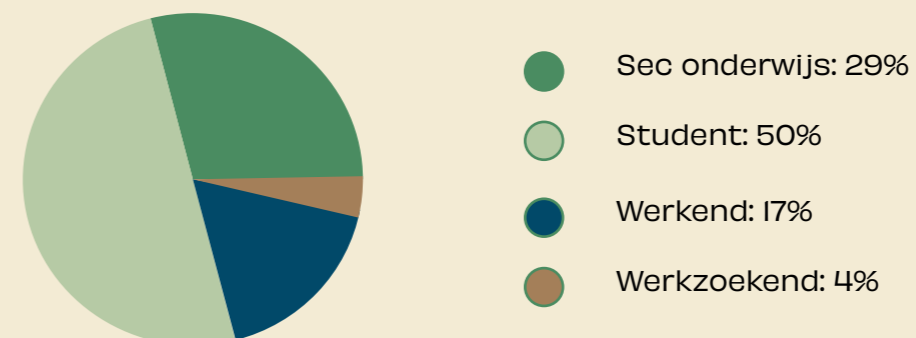
Leeftijd

Woonplaats

Huidige situatie

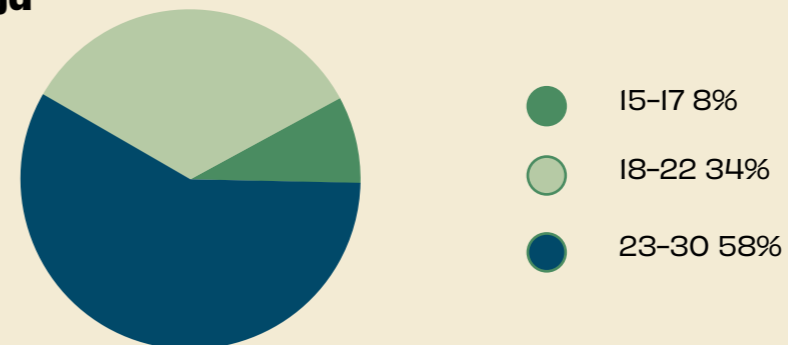

Omdat het door een aantal factoren zoals tijdsdruk en examens moeilijker was om met oudere jongeren workshops te organiseren, lanceerden we in januari 2024 een tweede bevestiging. Hier lag de focus op de perceptie van jongeren omtrent hun betrokkenheid bij het Brusselse (klimaat)beleid.

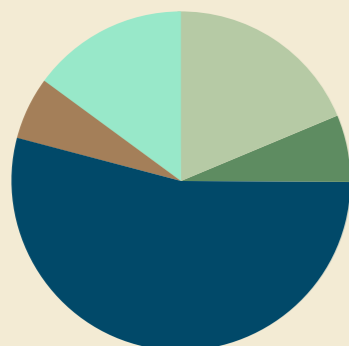
In totaal namen **48 jongeren** deel aan de tweede bevestiging.

BEVRAGING JANUARI 2024: PROFIEL VAN DE JONGEREN

Leeftijd

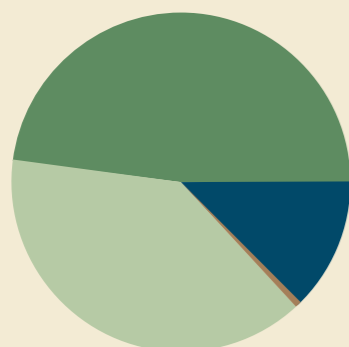

Laatst behaalde diploma

- basisschool 6%
- ASO 19%
- BSO 15%
- TSO 6%
- hoger onderwijs 54%

Huidige situatie

- werkend 46%
- student 39,5%
- sec onderwijs 12,5%
- werkzoekend 2%

C. Workshops

Om verder te bouwen op de conclusies van de zomerbevraging, werden er in scholen en jeugdorganisaties workshops gehouden. Het doel was om op een laagdrempelige manier te peilen naar de perceptie van de jongeren over hun rol in de klimaattransitie, of ze hier al dan niet

actief aan deelnemen en welke beleidsparticipatievormen zij geschikt vinden. Dankzij deze workshops hebben we meer dan 65 jongeren bereikt en hun mening omtrent de twee hoofdvragen dieper kunnen verkennen.

D. Diepte-interviews

Aanvullend zijn we ook in gesprek gegaan met twee jongeren en twee jeugdwerkers die in een ecologieproject* betrokken zijn. Hiermee wilden we achterhalen wat hun motivaties waren, welke drempels ze tegenkomen, wat ze daaruit leren en welke elementen van uiterst belang zijn om jongeren in klimaatprojecten en beleidsparticipatieprocessen te betrekken.

E. Uitwisseling met professionals uit de jeugd- en milieusectoren

In januari 2024 werd ook in samenwerking met Forum des Jeunes, een tweetalige uitwisseling georganiseerd met professionals uit jeugd- en milieuorganisaties. Drie thema's omtrent de betrokkenheid van jongeren bij de klimaattransitie kwamen hierbij aan bod: communicatie, representativiteit en engagement bevorderen. Meer dan 40 professionals namen deel aan deze discussies. Ook hun inbreng werd in de aanbevelingen verwerkt.

4. Bevindingen en aanbevelingen

4.1

Betrokkenheid bij de klimaattransitie

A. Perceptie van de klimaatverandering

Terwijl de meerderheid van de bevroegde jongeren aangeeft dat ze al vertrouwd zijn met het begrip "klimaatverandering", antwoordt 10% dat ze niet bekend zijn met het begrip. Bij de 15-17 jarigen is dat bijna 14%. 30% van de 15-22 jarigen zijn niet op de hoogte van recente gebeurtenissen die verband houden met de klimaatverandering, zoals natuurrampen of klimaatprotesten.

Verder maakt bijna één op vijf jongeren zich geen zorgen over het fenomeen. Deze zorgeloosheid neemt af met de leeftijd. Dit wordt ook door de cijfers van de JOP-monitor 2023 bevestigd:

- Hoe hoger de score (op 10), hoe groter de intenties om iets aan het klimaat te veranderen: 5,95 voor 15-17 vs. 6,29 voor 18-25.

Tijdens de workshops bleek dat de jongeren geen duidelijk beeld hebben van de huidige klimaaturgentie. De meesten onder hen zijn zich bewust van de gevolgen van de klimaatverandering en benoemen zelf bosbranden, overstromingen, warmere zomers en winters. Maar tegelijk lijken ze er van uit te gaan dat de gevolgen hiervan voor hen in Brussel niet zo erg zijn. Bovendien geloven velen niet dat ze als individu een impact kunnen hebben op de klimaatverandering. Ze denken dat hun acties te klein zijn, dat aanpassingen niets uitmaken als mensen in andere delen van de wereld zich ook niet aanpassen, dat grote bedrijven altijd manieren zullen vinden om verder te mogen vervuilen via greenwashing bijvoorbeeld, enz.

**"Ja, het wordt warmer,
en dan?"**

jongere tijdens een workshop

**"De overstromingen in
Wallonië? Ja, maar dat
was niet hier. Zolang er
hier geen ramp is, gaan
de mensen hun levens-
stijl niet aanpassen."**

jongere tijdens een workshop

Om het engagement van die jongeren te stimuleren is een **dubbele bewustwording** van belang: bewustwording over de urgentie van de huidige situatie en bewustwording over de impact van jongeren als individuele consumenten.

Een belangrijk gegeven dat we voor ogen moeten houden is dat de motivatie om iets aan het klimaat te veranderen met de sociale, economische en culturele omstandigheden en met de onderwijsvorm verbonden is. Dit tonen de resultaten van de JOP-monitor* ook duidelijk:

Hoe hoger de score (op 10), hoe groter de intenties om iets aan het klimaat te veranderen:

Rondkomen met gezinsinkomen	Moeilijk – 5,78	Nogal gemakkelijk – 6,07	(zeer) makkelijk – 6,37
Diploma ouders	Lager – 5,84	Secundair – 5,83	Hoger – 6,39
(Laatst) gevolgde onderwijsvorm	Arbeidsmarktgericht – 5,48	Dubbele finaliteit – 5,98	Doorstroomgericht – 6,56
Herkomst	Belgisch – 6,26	Buitenlands – 5,86	

“Ik heb thuis zelfs niet geleerd om te sorteren.”

jongere tijdens een workshop

Bij veel jongeren leeft het idee dat kleine acties nutteloos zijn en dat individuele verantwoordelijkheid niet voldoende is. Ze stellen onder andere de milieuvervuiling van multinationals aan de kaak. Er is nood aan een systeemverandering die door de overheid teweeg gebracht wordt.

Om jongeren te motiveren hun steentje bij te dragen is het cruciaal dat de overheid haar voorbeeldrol opneemt met een **ambitieuw klimaatbeleid**, ook op regionaal niveau. een beleid dat een duidelijk signaal geeft m.b.t. de urgentie van de huidige situatie.

Petities en kleine acties zijn belangrijk maar we moeten vooral Primark, Amazon, enz. stoppen met hun vervuiling.

jongere, zomerbevraging

* In 2023 verzamelde het JOP gegevens bij meer dan 7000 Vlaamse jongeren tussen 12 en 25 jaar over verschillende aspecten van hun leven. De resultaten kunnen hier geraadpleegd worden: <https://jeugdonderzoekplatform.be/2024/02/08/resultaten-jop-monitor-2023-vrijgegeven/>

B.

Bewustwording versterken door jongeren beter te informeren

Om bewustwording bij jongeren te vergroten moeten we ze in de eerste plaats **MEER EN BETER INFORMEREN**.

52% van de jongeren geeft aan niet voldoende geïnformeerd te zijn over de klimaatkwestie. Hier is ook het verschil qua leeftijd frappant: de indruk niet genoeg geïnformeerd te zijn neemt toe met de leeftijd. 62% geeft als reden dat er niet genoeg over gepraat wordt op school en 31% vindt dat de beschikbare informatie over klimaat niet aangepast is aan jongeren. Hun grootste bron van informatie is trouwens sociale media (75%), gevolgd door school (61%) en ver achteraan de pers (37%).

De jongeren die wel bezorgd zijn, richten zich voornamelijk op de gevolgen van klimaatverandering voor de natuur zelf, zoals natuurrampen, opwarming van de aarde en het stijgende zeeniveau. De impact van de maatregelen op gezinnen met lage inkomen komt veel minder aan bod. De link tussen klimaat en sociale rechtvaardigheid is niet evident voor de jongeren. Onwetendheid over de gevolgen van klimaatverandering voor burgers in een maatschappelijk kwetsbare positie draagt erbij toe dat het voor hen een ver-van-mijn-bed-thema blijft, terwijl ze net het meest de impact daarvan ondervinden. Burgers in een maatschappelijk kwetsbare positie wonen vaak in

dichtbevolkte buurten met weinig groene ruimte die in de zomer hitte-eilanden worden, hun woningen zijn minder goed geïsoleerd en ze hebben niet altijd de middelen om isolatiewerken te financieren. Ze worden ook harder getroffen door maatregelen zoals het komende verbod op thermische auto's of de nieuwe EPB-standaarden. Net daarom is het van uiterst belang om het bewustzijn hier rond te verhogen en ervoor te zorgen dat ze hun stem en noden laten horen.

Waar en hoe moeten we jongeren over de klimaatkwestie informeren?

OP SCHOOL

School is de belangrijkste bron van (klimaatgerelateerde) informatie voor jongeren onder 18 jaar. Het is ook de plek waar (bijna) alle jongeren bereikt worden. In hun gemeenschappelijke nota rond "Klimaatcommunicatie en -educatie" benadrukken Forum des Jeunes en de Vlaamse Jeugdraad de rol die de school hier te vervullen heeft.

Het onderwijs heeft behoefte aan een logisch klimaatleerplan waarbij er een coherent opvolgschema is om te leren over het thema, over alle vakken heen, zodat leerlingen de link leggen tussen klimaat en maatschappij.

Vlaamse Jeugdraad

Uit de workshops blijkt dat klimaat op school wel aan bod komt, maar dat de informatie vaak versnipperd en incompleet is. De vakoverschrijdende eindterm "Omgeving en duurzame ontwikkeling" moet meer aandacht krijgen. Dit kan onder andere door:

- tijd en budget vrij te maken om in alle Brusselse scholen (bestaande) speelse tools te voorzien die een overzicht van de klimaatverandering in zijn geheel bieden (bv. the climate fresk). Dit kan via leerkrachten die specifiek daarvoor opgeleid worden maar evenzeer via organisaties die workshops in scholen aanbieden.
- de samenwerking tussen scholen en milieuorganisaties faciliteren (bv. via een budget voor workshops, een lerend netwerk, een verhoogde zichtbaarheid van het aanbod, enz.)
- opleidingen voor leerkrachten omtrent een intersectionele aanpak van het thema. Zo kunnen zij de link leggen met andere prioriteiten waarmee hun leerlingen geconfronteerd worden (armoede, racisme, feminisme enz.)

OP SOCIALE MEDIA

Jongeren brengen uren op hun smartphone door. Onderzoek naar de digitale leefwereld van jongeren door Mediawijs (Apestaartjaren) heeft aangetoond dat jongeren steeds vaker op jonge leeftijd een smartphone bezitten. Ongeveer 45% van de jongeren gaf in dit onderzoek aan dat ze op vrije dagen meer dan 4 uur op hun smartphone doorbrengen. Sociale

media vormen een belangrijke bron van ontspanning, maar ook van informatie. Ze kijken amper naar de klassieke media die ze complex, negatief en deprimerend vinden, en halen hun informatie over de wereld uit YouTube, Instagram en Tik Tok. **Het is belangrijk om hen via hun eigen kanalen en in hun eigen taal te informeren.**

Aanbevelingen

- Samenwerken met een diverse groep jongeren om aantrekkelijke sociale media content te creëren rond de klimaattransitie in Brussel.
- Inspiratie zoeken bij media zoals Hugodecrypte of Cutbeans om informatieve inhoud op een aantrekkelijke en toegankelijke manier over te brengen (taal, kort formaat, enz.).
- Op een positieve manier communiceren om jongeren een hoopvol toekomstperspectief te geven: bv. over oplossingen, burgerinitiatieven, maatregelen, de voordelen van veranderingen in de stad, enz.
- Informatie over het klimaat koppelen aan andere gerelateerde problematieken die jongeren nauw aan het hart liggen (armoede, discriminatie, internationale solidariteit, kolonialisme, feminisme, enz.), of aan andere interesses (religie, ecologische make-up, vegan atleten, enz.). Dit verruimt de inhoud voor een diverse groep jongeren en toont ook hoe de klimaatverandering in alle levensdomeinen van de jongeren verweven zit en er een impact op heeft.

VIA ONLINE TOOLS

De bevroagde jongeren zijn ervan overtuigd dat hun impact beperkt is en dat de verantwoordelijk voor de transitie vooral bij volwassenen ligt. Online tools kunnen een handige manier zijn om hun impact tastbaarder te maken.

Aanbevelingen

- Ludieke interactieve tools ontwikkelen om jongeren van hun individuele ecologische afdruk bewust te maken (bv. een test specifiek voor jongeren).

C. Bewustwording versterken aan de hand van goede voorbeelden

De Koning Boudewijnstichting bracht onlangs de publicatie "Iedereen warm voor het klimaat: 10 tips om je publiek te mobiliseren" uit. De belangrijkste tip uit dit boekje is "Goed zien is goed doen". Dit is bijzonder relevant voor jongeren die oudere generaties als voorbeeld nemen voor richting en inspiratie. Daarom is het cruciaal om iedereen te sensibiliseren: zowel ouders als leerkrachten, jeugdwerkers, sportcoaches, enz.

Daarnaast kijken jongeren ook naar de overheid om actie te ondernemen. Een ambitieus klimaatbeleid dat een systeemverandering teweegbrengt, wijst duidelijk op de urgentie van de situatie: bv. maatregelen nemen om ervoor zorgen dat jongeren minder blootgesteld worden aan constante consumptieverleiding en greenwashing. Tenslotte kijken jongeren ook naar hun peers.

"Als mijn vrienden hun gewoontes zouden aanpassen, dan zou ik het ook doen."

jongere tijdens een workshop

"Een paar bomen hier en daar is goed maar het heeft weinig impact. De overheid zou alle scholen moeten verplichten om X aantal bomen op de schoolpleinen te planten."

jongere tijdens een workshop

"De overheid moet ervoor zorgen dat het minder makkelijk voor ons wordt [om toegang tot niet-duurzame producten te hebben]."

jongere tijdens een workshop

We moeten ervoor zorgen dat jongeren in alle levensdomeinen, al dan niet bewust, met duurzaamheid geconfronteerd worden. Meer rolmodellen in de verschillende levensdomeinen die een impact hebben op verschillende jongerenprofielen zijn daarbij cruciaal.

Aanbevelingen

- Scholen, hogescholen en universiteiten, jeugdorganisaties en sportclubs aanmoedigen om zichtbare, duurzame acties te ondernemen. Begeleiding van experts en (financiële) steun aanbieden om hen in dat proces te helpen.
- Organisatoren van festivals en andere evenementen begeleiden en (financiële) steun aanbieden zodat ze aangemoedigd worden om duurzame keuzes te maken.
- Jeugdwerkers informeren en sensibiliseren rond de klimaatkwestie om ze aan te moedigen in hun werking duurzame keuzes te maken.
- Een netwerk van gesensibiliseerde jonge ambassadeurs ontwikkelen die in hun school, buurt of vrijetijdswerking duurzame acties ondernemen en als rolmodel kunnen fungeren.
- Samenwerken met social media influencers / content creators die bij jongeren populair zijn.
- Ambitieuze klimaatmaatregelen zichtbaarder maken.

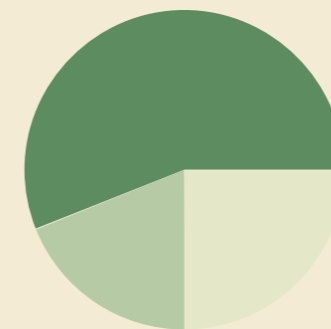
4.2

Betrokkenheid bij burgerparticipatie

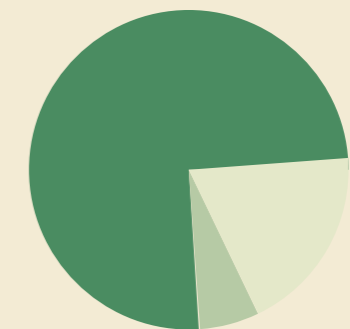
A. Perceptie van Burgerparticipatie*

Veel jonge Brusselaars hebben niet de indruk dat ze hun mening over politieke beslissingen in hun regio kunnen geven.

Nochtans vindt de overheersende meerderheid het wel belangrijk dat jongeren via participatie betrokken worden bij het klimaatbeleid.

- 56% nee
- 19% ik weet het niet
- 25% ja

- 75% ja
- 6% nee
- 19% geen mening

* Het is hier belangrijk om te melden dat deze cijfers uit de bevraging over burgerparticipatie komen die vooral door oudere jongeren werd beantwoord.

Slechts 23% van de jongeren geeft aan dat ze voldoende geïnformeerd zijn over de bestaande vormen van burgerparticipatie. Een petitie is het best gekend maar jongeren reageren met verbazing als ze te weten komen dat de ontvankelijkheid in Brussel bij 1000 handtekeningen ligt.

Ze denken meestal dat de procedure veel zwaarder is en dat er meer handtekeningen nodig zijn. De twee andere vormen waarmee ten minste de helft van de jongeren vertrouwd is zijn het referendum en de burgerraden.

De jongeren willen dus beter over initiatieven van burgerparticipatie geïnformeerd worden, onder anderen via sociale media (67%), via school of werk (50%) en via de media (46%). Forum des Jeunes kwam via hun bevraging tot dezelfde vaststelling. In hun rapport geven ze aan dat onwetendheid over de mogelijke manieren om zich te engageren een belangrijke drempel voor participatie vormt.

Slechts 23% van de bevroagden namen al deel aan een orgaan van participatieve democratie, maar driekwart ondertekende wel al petitie en nam deel aan protesten. Het beeld was een beetje anders bij de jongeren die aan de workshops deelnamen. Zij zien petitie en protesten als tijdsverlies en geloven niet in hun impact.

Ze verkiezen eerder andere vormen van engagement zoals een boycot of vrijwilligerswerk.

We horen vaak dat jongeren minder geïnteresseerd zijn in politiek en zich er minder toe willen engageren. Deze vaststelling vraagt echter enige nuance. Het feit dat jongeren minder interesse tonen in politiek is niet per se abnormaal. Zoals Emilie Van Haute, politicoloog aan de ULB, stelt is "de afstand met de politieke wereld groter. De jongeren hebben bijvoorbeeld minder ervaring in de samenleving en hebben nog niet aan verkiezingen deelgenomen. Hun interesse groeit met de leeftijd." Dit wordt door de cijfers van de JOP monitor 2023 bevestigd:

Hoe hoger de score op 10, hoe groter de politieke interesse

Leeftijd	14-15	16-17	18-21	22-25
Gemiddelde score	4,08	4,68	4,87	5,40

Maar Emilie Van Haute stelt ook vast dat "jongeren zich meer engageren dan oudere generaties als het gaat over niet-geïnstitutionaliseerde vormen van participatie zoals protesten, petitie, boycotts of buycots."

De participatie van jongeren is moeilijker te kwantificeren omdat er weinig meetinstrumenten zijn om met deze vormen van participatie rekening te houden.

Engagement et participation démocratique des jeunes, Journal Officiel de la République Française*

* Vertaald uit het Frans : La participation des jeunes en dehors du cadre électoral est difficilement quantifiable, faute d'outils [...] de mesure des formes d'expression des jeunes.

Daarom staan we achter het pleidooi van Forum des Jeunes die onder andere voorstelt om:

- Meer in te zetten op leerlingenraden als eerste ervaring van burgerparticipatie in hun eigen leefwereld;
- Meer rekening te houden met informele participatieprocessen zoals protesten of meningsuiting op sociale media.

Daaraan willen we graag toevoegen dat leerlingenraden meer aandacht moeten krijgen binnen het onderwijssysteem om ervoor te zorgen dat ze effectief als tool van jongerenparticipatie in de schoolwerking gebruikt worden.

"Wat we doen met onze leerlingenraad is vooral leuke activiteiten voor de leerlingen organiseren."

jongere tijdens een workshop

"Op mijn eigen middelbare school is de leerlingenraad gewoon een leeg begrip. Geëngageerde leerlingen die zich één middag per maand vrijmaken voor de leerlingenraad zijn moeilijk te vinden. [...] Jongeren moeten het gevoel hebben dat er naar hen geluisterd wordt en dat ze samen zaken in beweging kunnen zetten."

Milan Dekeyser, 17, in Knack artikel

B. Participatie aanmoedigen via actie

In de essay "Opvoeden in een opwarmend klimaat" van Nederlands Jeugdinstituut is te lezen:

Over het algemeen gaan kinderen [en jongeren] op drie manieren met hun zorgen om:

- Ze zijn probleemgericht en ondernemen actie om problemen op te lossen;
- Ze bagatelliseren het probleem of laten het voor wat het is;
- Ze zoeken vooral naar een hoopvol toekomstperspectief.

Dit is een belangrijk punt om in gedachten te houden als we zoeken naar wegen om jongeren meer te betrekken via participatie.

Op de vraag hoe de overheid jongeren kan ondersteunen die willen meewerken aan de klimaattransitie, antwoorden ze: meer zichtbaarheid en meer geld voor burgerinitiatieven.

- **Door meer zichtbaarheid te geven aan burgerinitiatieven**

69%

- **Door burgerinitiatieven te financieren (bv. buurtprojecten)**

62,5%

- **Door meer aandacht te geven aan milieueducatie in het secundaire onderwijs**

62,5%

- **Door een plek te creëren waar ze informatie krijgen en hun mening kunnen geven**

52%

Jongeren engageren zich dus liefst op een actieve manier, bv. door concrete projecten met tastbare resultaten te verwezenlijken.

Jongeren betrekken in projecten of ze ondersteunen om eigen projecten op te zetten is een goede manier om hen bij de klimaattransitie te betrekken.

Maar jongeren hebben het ook druk en ze selecteren de activiteiten waaraan ze willen deelnemen op basis van verschillende factoren: "Zal ik een verschil kunnen maken? Wat zal ik eruit krijgen? Interesseert het thema mij? Zal ik mij amuseren en nieuwe vrienden maken?"

Bovendien is de klimaatkwes- tie, zoals hierboven aangehaald, vaak een abstract ver-van-mijn-bed-thema. Dat is zeker het geval voor jongeren in een maatschap- pelijk kwetsbare situatie, terwijl zij noch- tans deel uitmaken van de bevolkings- groep die het meest de gevolgen draagt van klimaatverandering. Velen van de jong- eren die aan de workshops deelnamen reageerden fel toen ze hoorden dat het over klimaat ging. Ze vinden het een saai of ambetant thema en beweren dat het hen niet interesseert. Andere organisa- ties gaven tijdens het uitwisselingsmo- ment in januari ook al aan dat het moei- lijk is om jongeren warm te maken voor activiteiten rond dit thema. Om het engagement van jongeren te bevorderen is het dus belangrijk om op verschillende aspecten te letten bij het opzetten van concrete projecten:

Concreet zijn

Jongeren willen een duidelijk idee heb- ben waarvoor ze zich engageren. Het thema "klimaat" kan tastbaarder ge- maakt worden door gerelateerde subthe- ma's te adresseren. Dit kan een drempel wegwerken voor jongeren die zich niet gesterkt voelen om zich in een discus- sie rond klimaatverandering te mengen omdat ze er te weinig kennis over hebben.

Tijdens de workshops was het opmerke- lijk dat de discussies opflakkeren als het gaat over mobiliteit, zwerfvuil of voedsel- verspilling bijvoorbeeld. De jongeren kunnen zich op hun eigen ervaringen baseren om een mening te vormen wat hun legitimiteitsgevoel en vervolgens hun interesse in deze kwesties versterkt. Op de vraag "Over welke thema's omtrent "kli- maat" zou jij graag je stem laten horen?" antwoorden de jongeren: mobiliteit, con- sumptie, gezondheid en afvalbeheer.

Aanbeveling

- Projecten voorstellen rond specifieke subthema's die met klimaat verbonden zijn en die jongeren aanspreken zoals mobiliteit, afval en zwerfvuil, en voedselverspilling.

Impact creëren en tonen

Een element dat altijd weer voorkomt in de discussies met de jongeren is dat ze de impact van hun engagement willen zien. Als ze tijd en energie in een project investe- ren, dan willen ze een impact op onze samenleving maken.

Aanbeveling

- Vanaf het begin een duidelijk zicht geven op de doelen en bedoelde impact van het project, verwachtingen goed managen en effectief waarmaken.
- Een evenwicht zoeken tussen de effectieve impact en de tijdsinvestering. Hoe meer tijd de jongeren er moeten insteken, hoe ambitieuzer het resul- taat moet zijn. Of hoe ambitieuzer het resultaat zal zijn, hoe meer tijd de jongeren willen investeren.
- Indien de resultaten van het project pas op langere termijn zichtbaar kun- nen zijn:
 - Manieren vinden om hun impact toch sneller tastbaar te maken, bv. door een uitwisseling met politici, een reportage, een publieke voorstel- ling van de resultaten, enz.
 - De jongeren op de hoogte houden van wat er met hun inbreng gebeurt, zelfs na afloop van het project.

Jongeren waarderen

Naast de impact van een project zicht- baar maken zijn er nog andere manie- ren om de jongeren te waarderen. Het is bijvoorbeeld belangrijk om vanuit hun interesses, waarden en talenten te ver- trekken om een project te ontwikkelen. Co-creatie is een goed proces om een gevoel van eigenaarschap van het pro- ject aan te wakkeren en daardoor het en- gagement te versterken. De jongeren ver- antwoordelijkheden geven die ze anders niet krijgen draagt ook bij tot meer waar- dering, wat dan weer het zelfvertrouwen en legitimiteitsgevoel versterkt. Verder

kunnen vormingen of coaching aangebo- den worden die aansluiten op de compe- tenties die de jongeren zelf willen ontwik- kelen. Ten slotte kan een vergoeding als erkenning van hun tijdsinvestering en ex- pertise een extra aansporing zijn om zich te engageren. Het kan de deelname aan een project laagdrempeliger maken om- dat de jongeren de afweging niet hoeven te maken tussen een vergoede activiteit, die voor sommige jongeren noodzakelijk is, en gratis vrijwilligerswerk.

Aanbeveling

- Vanuit de interesses en talenten van de jongeren vertrekken om een project te ontwikkelen:
- Op vlak van het thema kan een intersectionele aanpak interessant zijn om ecologie en klimaat met een thema te verbinden dat hen nauwer aan het hart ligt.
- Op vlak van het concept kan de ontwikkeling van bepaalde competenties (video's maken, kunst, raplied opnemen, enz.) een ingang bieden om een thema aan te halen.
- De communicatie over het project richten op wat jongeren kunnen leren en eventueel hoe ze hun nieuwe kennis of competenties kunnen gebruiken.
- Coaching of vorming voorzien in het kader van langere projecten, eventueel met een certificaat zodat hun nieuwe competenties worden gevalideerd (bv. in projectmanagement, woordvoerderschap, enz.).
- Het engagement van de jongeren tijdens en op het einde van het project waarderen, bv. via een persartikel, een uitwisseling met beleidsmakers of andere prominente figuren, een certificaat enz.
- Afhankelijk van het project de deelnemers een vergoeding aanbieden om hun expertise te erkennen en om te kunnen concurreren met andere vergoede activiteiten.

Groepsgevoel creëren

Als jongeren aan projecten deelnemen willen ze ook gewoon leuke momenten beleven. Een goede sfeer, het gevoel van verbondenheid en de mogelijkheid om nieuwe vrienden te maken zijn belangrijke elementen.

"Wanneer aan jongeren wordt gevraagd wat het betekent om jong te zijn, merkt men een verlangen op om van het leven te genieten en plezier te hebben*."

Être jeune en 2023, Forum des Jeunes

Aanbeveling

- Tijd maken binnen een project voor verbindende activiteiten die leiden tot groepsvorming en een samenhangsgevoel.

Tijdsinvestering beperken

Jongeren hebben het druk, ze willen het maximum uit hun jeugd halen en het thema klimaat trekt hen niet aan. Het is dus moeilijk om een engagement op lange termijn te bekomen via hun vrije tijd. We moeten ook gelegenheden creëren zodat jongeren zich in de klimaattransitie kunnen engageren zonder er te veel extra tijd aan te moeten besteden.

Aanbevelingen

- Samenwerken met leerkrachten zodat de projecten op school tijdens de schooluren kunnen opgezet worden.
- Samenwerken met jeugdorganisaties om projecten te ontwikkelen die binnen de reguliere werkingen kunnen opgezet worden.
- De interesse van de jongeren eerst met korte termijnprojecten en snelle resultaten prikkelen om vervolgens langere engagementen voor te stellen.

Vertrouwensfiguren ondersteunen

Tijdens onze projecten in het algemeen, en specifiek bij dit project, staat de rol van de jeugdwerker als vertrouwensfiguur cruciaal. Veel jongeren zijn bereid om deel te nemen aan activiteiten enkel en alleen uit loyaliteit aan hun jeugdwerker. Hun rol om specifieke doelgroepen te bereiken kan niet genoeg benadrukt worden. En de tijd die ze investeren om het vertrouwen met de jongeren op te bouwen kan niet onderschat worden.

Aanbeveling

- Investeren in vertrouwenspersonen zoals jeugdwerkers en hen genoeg tijd en middelen geven om de deelname van hun jongeren voor te bereiden (zichzelf informeren, vertrouwen opbouwen, jongeren sensibiliseren enz.).

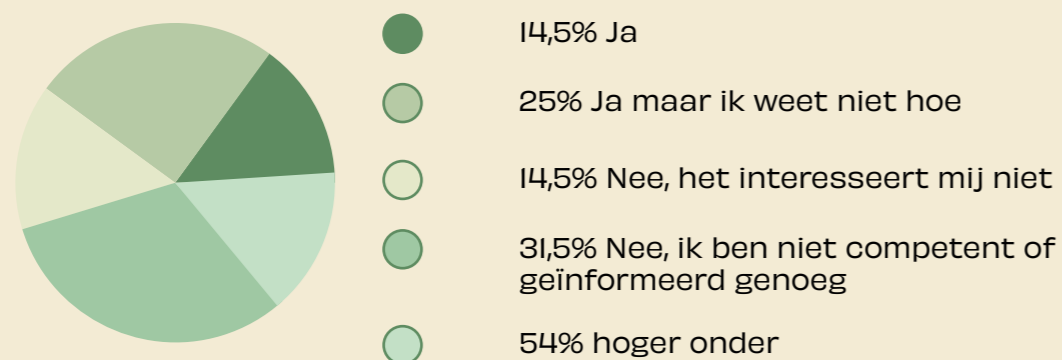
* Vertaald uit het Frans : Lorsqu'on demande aux jeunes ce que cela signifie pour elles-eux d'être jeune, on remarque une envie de pouvoir profiter de la vie et de s'amuser

C. Deelname aan formele vormen van burgerparticipatie

Zoals eerder vermeld vindt de minderheid van de jongeren dat ze een zeg hebben over politieke beslissingen in Brussel. De meerderheid vindt hun betrokkenheid ook belangrijk en dat deze mag versterkt worden. Ze geven aan dat ze expert zijn als het over hun leefwereld gaat. Als echter gevraagd wordt of ze zelf graag bij het klimaatbeleid van hun regio betrokken willen worden, antwoordt slechts 40% ja. Uit de bevraging en de workshops blijkt dat veel jongeren zich niet geïnformeerd of competent genoeg voelen en dat ze participatievormen als een burgerraad intimiderend vinden.

Bovendien reageren jongeren vaak moedeloos. Ze geloven niet in de impact van de huidige vormen van jongerenparticipatie. Het rapport van Forum des Jeunes vermeldt dat slechts 24% van de jongeren denkt dat burgerparticipatieprocessen een impact hebben op politieke beslissingen. Ze geven aan dat deze processen schijnvertoningen zijn (54%), dat de aanbevelingen geen bindende kracht hebben (44%) en dat er een gebrek aan transparantie is (40,5%).

Ik wil graag betrokken worden bij het klimaatbeleid van Brussel

Om te garanderen dat een participatief proces met jongeren goed werkt is het volgens hen vooral heel belangrijk dat:

- **de regering verplicht wordt om de aanbevelingen te analyseren en in acht te nemen (44% heel belang, 15% belang)**
- **ze goed geïnformeerd worden over het proces en wat er met de resultaten gaat gebeuren (40% heel belang, 19% belang)**
- **ze goed geïnformeerd worden over het thema zelf (38% heel belang, 23% belang)**
- **de deelnemers de bevolkingssamenstelling representeren (33% heel belang, 27% belang)**

● heel belangrijk ● belangrijk

Om de deelname van jongeren aan formele vormen van burgerparticipatie te bevorderen is het dus belangrijk om **verschillende drempels** weg te werken:

- Gebrek aan zelfvertrouwen bij jongeren
- Gebrek aan legitimeitsgevoel
- Gebrek aan tijd
- Gebrek aan informatie over bestaande participatiemogelijkheden
- Gebrek aan informatie over het thema
- Procedures die niet gekend en niet transparant zijn
- Gevoel van moedeloosheid en tijdsverlies
- Gevoel om niet bij te horen, bv. door gebrek aan representativiteit

"Deelnemen aan het democratische leven vereist eerst en vooral voldoende vertrouwen en legitimeit voelen om eraan deel te nemen, ongeacht de socio-economische categorie, het geslacht, het gebied of het opleidingsniveau*."

Engagement et participation démocratique des jeunes, Journal Officiel de la République Française

* Vertaald uit het Frans : Participer à la vie démocratique implique au préalable de se sentir suffisamment en confiance et légitime pour y prendre part, quels que soient la catégorie socio-professionnelle, le genre, le territoire, le niveau de diplôme.

" Het is een tijdsverlies. Ze luisteren toch niet naar ons, of als ze wel luisteren, doen ze niets met ons inbreng.

Jongere tijdens een workshop

Het is ook van uiterst belang om oog te hebben voor machtsverhoudingen en verschillen in sociale, culturele en economische omstandigheden. De cijfers van de JOP-monitor 2023 tonen dat jongeren

met buitenlandse roots meer in politiek geïnteresseerd zijn, terwijl ze ondervertegenwoordigd zijn bij politieke activiteiten, ook bij vormen van burgerparticipatie.

Hoe hoger de score op IO, hoe groter de politieke interesse

Herkomst	Belgisch	Buitenlands
Gemiddelde score	4,80	5,15

"De houding van jongeren tegenover de politiek kan niet alleen worden waargenomen door de uniforme lens van een leeftijdsgroep, aangezien de levenspaden en het sociale kapitaal van individuen sterk verschillen, en deze twee aspecten zelf sterk van invloed zijn op het gevoel van legitimiteit en de uiting van hun mening. We zien inderdaad verschillende gedragingen ten opzichte van (politieke) betrokkenheid afhankelijk van de socio-economische situatie en de sociale achtergrond (gehoor van Camille Dupuy) - en verschillende profielen van activisme*."

Engagement et participation démocratique des jeunes,
Journal Officiel de la République Française

* Vertaald uit het Frans: Le rapport des jeunes à la politique ne peut être observé seulement sous le prisme uniforme d'une classe d'âge dès lors que les parcours de vie et le capital social des individus diffèrent fortement et que ces deux aspects influent eux-mêmes fortement sur le sentiment de légitimité et l'affirmation de leur opinion. On constate en effet différents comportements face à l'engagement (politique) selon la situation socio-économique et le bagage social (audition de Camille Dupuy) - et différents profils de militantisme.

Aanbevelingen

- Jongeren beter informeren over de verschillende mogelijke vormen van beleidsparticipatie en de rol die ze daarin kunnen spelen, bv. via sociale media, secundair onderwijs en de media.
- Het legitimizeitsgevoel van jongeren om deel te nemen aan beleidsvorming verhogen door:
 - ze op een kwalitatieve en toegankelijke manier over het thema te informeren.
 - ze begeleiding en coaching aan te bieden om aan een grote discussiegroep te kunnen deelnemen, in gesprek met politici te durven gaan, enz.
 - oprecht interesse tonen in wat ze te zeggen hebben door ze een echte rol te geven via de participatiemechanismen en door garanties te geven dat de overheid effectief met hun meningen, ideeën, aanbevelingen aan de slag zal gaan. Dit kan bv. via de verplichting voor de regering om hun inbreng te analyseren en een antwoord te bieden.
 - hun engagement, formeel en informeel, te waarderen en op een positieve manier zichtbaar te maken, onder andere via de media. Dit om te tonen dat jongeren hun plaats in beleidsvorming hebben. Stigmatisering en paternalisme vermijden.
- Oog hebben voor machtsverhoudingen en verschillen in sociale, culturele en economische omstandigheden om ervoor te zorgen dat iedereen zich thuis voelt
 - door de creatie van safe spaces waar jongeren hun ervaringen kunnen uitwisselen;
 - door een contactpersoon aan te wijzen die hen proactief tijdens het proces begeleidt;
 - door eerst met kleine groepen jongeren uit één leeftijdscategorie, uit één gemeenschap of rond één vertrouwenspersoon te werken vooraleer de stap naar een grotere diverse groep te zetten;
- Een hybride vorm van burgerraad overwegen met een eerste ronde voor een bredere groep met enkel jongeren, en een tweede ronde waarin een aantal jongeren de anderen vertegenwoordigen tijdens discussies met andere stakeholders erbij.
- Participatiemechanismen ontwerpen die effectief en structureel in de beleidsvorming geïntegreerd zijn om te garanderen dat het engagement en de inbreng van jongeren een concrete impact op de beslissingen hebben.
- Jongeren die aan een participatiemechanisme deelgenomen hebben op de hoogte houden van wat er met hun inbreng gebeurd, ook op langere termijn. Het verhoogt het gevoel van voldoening en de kansen voor een toekomstig engagement.

De bevroegde jongeren tonen in het algemeen weinig interesse in het thema "klimaat". Klimaatverandering blijft een abstracte ver-van-mijn-bed-show. Dit gebrek aan interesse komt onder andere door het feit dat ze te weinig geïnformeerd zijn over het fenomeen zelf, over hun individuele impact en verantwoordelijkheid, en over wat de overheid en burgerinitiatieven al doen om een transitie teweeg te brengen. Deze onwetendheid draagt er ook toe bij dat jongeren zich minder gesterkt voelen om hun mening omtrent klimaatverandering te uiten. Maar als het gesprek zich richt op meer concrete onderwerpen die verankerd zijn in hun realiteit, merken we dat jongeren net veel meningen en ideeën hebben en dat ze die ook graag willen delen. Om hun interesse aan te wakkeren, moeten we hen beter informeren – op plekken waar ze sowieso al aanwezig zijn, bv. via school en sociale media, en hun taal en codes gebruiken.

Jongeren krijgen ook weinig te horen over duurzaamheid in hun omgeving en praten daar niet over met hun familie of vrienden. Er is een gebrek aan rolmodellen die hen bewustmaken over het klimaat. Daarom is het belangrijk om zich ook tot die rolmodellen te richten – ouders, leerkrachten, jeugdwerkers, sportcoaches, influencers, overheid en politici, enz. – en om hen ook te sensibiliseren.

Jongeren hebben een druk leven en andere, meer dringende zorgen. Ze zijn wel bereid om zich te engageren – velen doen bijvoorbeeld al vrijwilligerswerk – maar ze willen vooral de impact van hun tijds- en energie-investering zien. Velen hebben een gevoel van moedeloosheid en een gebrek aan legitimeitsgevoel. Het is dus bijzonder belangrijk om projecten en participatiemechanismen op te richten die de inbreng van jongeren effectief in acht nemen. Enkel zo kunnen we de jongeren overtuigen dat ze wel degelijk hun plaats in beleidsvorming hebben.

Ten slotte worstelen we met een gebrek aan representativiteit als het gaat om klimaat en ecologische transitie. Dit heeft niet enkel te maken met een gebrek aan interesse en de druk van andere zorgen. Sommige jongeren gaven ook aan dat ze ervoor vrezen dat ze raar zouden bekeken worden, zowel in hun eigen gemeenschap als in groepen eco-geïnteresseerde jongeren. Het is dus van uiterst belang om oog voor machtsverhoudingen en sociale, culturele en economische omstandigheden te hebben om de veiligheid van gespreksgroepen te garanderen en ervoor te zorgen dat iedereen zich in dit debat thuis kan voelen.

De jongeren reageerden met afkeuring als ze hoorden dat we het over klimaat gingen hebben maar zodra de discussie gelanceerd werd, werd het duidelijk dat ze over een hele reeks subthema's een eigen mening hebben en vooral veel goesting om ze te uiten en te confronteren.

Cécile Leclercq, projectleider bij JES Brussels

5. Conclusie

6. Annex

Lijst van de aanwezige organisaties op het uitwisselingsmoment voor professionelen

Agroecology In Action <https://www.agroecologyinaction.be/>
AMO L'Oranger <https://www.oranger1080.be/>
AMO Rythme <https://amorythme.com/>
Canal It Up <https://www.canalidup.org/>
Climate voices <https://climatevoices.eu/>
CNCD-II.II.II <http://www.cncd.be/>
Coalition Climat <https://www.klimaatcoalitie.be/>
Commune de Molenbeek - Service développement durable <https://www.molenbeek.irisnet.be>
Conseil de la jeunesse catholique <https://cjc.be/>
Conseil fédéral du développement durable <https://frdo-cfdd.be/fr/>
Coren ASBL <https://www.coren.be/fr/>
Croix-Rouge <https://www.croix-rouge.be/>
Cyclo ASBL <https://www.cyclo.org/fr>
EcoloJ <https://ecoloj.be/>
Empreintes ASBL <http://www.empreintes.be/>
Entree <https://entree.brussels/>
Fondation Roi Baudouin <https://kbs-frb.be/fr>
Globelink <https://www.globelink.be/>
GoodPlanet Belgium <https://www.goodplanet.be/fr/>
Kidicalmass Brussels <https://www.kidicalmass.brussels/>
Les Guides <https://www.guides.be/>
Maison des Jeunes de Uccle «l'Antirides» <https://www.mjantirides.be/>
MOS Brussel <https://www.mosvlaanderen.be/>
Occupons le Terrain <https://occuponsleterrain.be/>
Plan international Belgique <https://planinternational.be/fr-be/>
Poopeedo <https://peepoedo.bobbypills.com/?lang=fr>
Rencontre des Continents ASBL <https://rencontredescontinents.be/>
Repair Together ASBL <https://repairtogether.be/>
Réseau Idée <https://www.reseau-idee.be/>
Rise for climate Belgium <https://riseforclimatebelgium.eu/>
Service public de Wallonie - Direction du développement durable <https://developpementdurable.wallonie.be/>
Tournesol-Zonnebloem <https://tournesol-zonnebloem.be/>
Talented Youth Network <https://talentedyouth.net/>
ULB Coopération <https://www.ulb-cooperation.org/fr/equipes/>
UNICEF <https://www.unicef.be/>
WWF-Belgium <https://wwf.be/>
Worms ASBL <https://www.wormsasbl.org/>
Youth for Change and Action <https://www.youca.be/>

Hun verzoeken aan de overheid

- De herfinanciering van de jeugdsector (financiële en personele middelen) en, meer specifiek, het subsidiëren van milieuprojecten.
- Oproep aan politici en de overheid om hun voorbeeldrol op te nemen met betrekking tot milieukwesties.
- Oproep om organisaties en jongeren steeds meer bij besluitvormingsorganen te betrekken.
- Creatie van een netwerk/gemeenschap van professionals uit verschillende sectoren die met jongeren werken rond klimaatverandering.
- Bewustmaking van klimaatproblemen van jongs af aan via scholen, kantine, festivals, enz.
- De zichtbaarheid van burgerinitiatieven, verenigingen en bewegingen ten gunste van het klimaat verhogen.
- Positieve beeldvorming versterken door grote en kleine acties van jongeren onder de aandacht brengen, onder anderen via de media of via uitwisselingen met politici.
- Een positieve boodschap brengen door het benadrukken van de kansen die de klimaatverandering met zich meebrengt voor jong en oud, zonder de huidige klimaatcrisis te minimaliseren.

Apestaartjaren: Onderzoeksrapport 2022 – De digitale leefwereld van kinderen en jongeren. Beschikbaar op: <https://www.apestaartjaren.be/>

Avis du Conseil économique, social et environnemental :
Engagement et participation démocratique des jeunes, dans le Journal Officiel de la République Française, Mars 2022

Forum des Jeunes: Bruxelles en transition :
Les Jeunes en action – Participation citoyenne des jeunes et transition climatique, Februari 2024

Gemeenschappelijk nota van de Vlaamse Jeugdraad en Forum des Jeunes:
Klimaatcommunicatie en – educatie, 29 juni 2022

Interview van Emilie Van Haute in de BXI reeks "Station Europe :
quand les jeunes se mêlent de politique" , 16 april 2023

Jeugdonderzoeksplatform :
Jongeren in cijfers en letters 5 (JOP-Monitor 2023), Februari 2024

Knack artikel, Maak de leerlingenraad weer hip, 26 april 2023 Beschikbaar op:
<https://www.knack.be/nieuws/belgie/onderwijs/maak-de-leerlingenraad-weer-hip/>

Koning Boudewijnstichting: Iedereen warm maken voor het klimaat! 10 tips om je publiek te mobiliseren, Maart 2022

Nederlands Jeugdinstuut, Van Yperen, T.:
Opvoeden in een opwarmend klimaat: Kinderen en jongeren een hoopvolle toekomst bieden, 2022

7.

Bibliografie

www.jes.be
Werkhuizenstraat 3
1080 Sint-Jans-Molenbeek

